

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2024.4.85>**Б. Б. Уманців**

здобувач

Науково-дослідного інституту публічного права

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ СТАНДАРТИ ТА ЇХ ВПЛИВ НА НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОЇ РЕКРЕАЦІЇ ТА ДОЗВІЛЛЯ

Стаття досліджує міжнародно-правові стандарти у сфері соціальної рекреації та дозвілля і їх вплив на національне регулювання України в умовах євроінтеграції та воєнного стану. На основі універсальних актів (Загальна декларація прав людини, Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права, конвенції МОП і ЮНЕСКО) та європейських джерел (Європейська соціальна хартія, Директива ЄС 2015/2302) окреслюється зміст ключових прав: на відпочинок і дозвілля, участь у культурному житті, безпечні й екологічно збалансовані умови відпочинку, доступ до культурної та природної спадщини, недискримінаційна доступність послуг. Показано уніфікаційну роль стандартів і їх етичний вимір (Глобальний етичний кодекс туризму UNWTO), що задають орієнтири сталого та інклюзивного розвитку. Визначено канали впливу міжнародних норм на українське право: інкорпорація у закони; гармонізація із *acquis* ЄС; узгодження процедур нагляду, безпеки й захисту прав споживачів; впровадження доступності інфраструктури та інформаційної прозорості; створення систем моніторингу й відкритих даних. Проаналізовано бар'єри імплементації: фрагментарність і колізійність норм, нерівномірність практик, обмежені спроможності і фінансування, дефіцит інклюзивної інфраструктури, а також виклики воєнного стану (обмеження пересування, безпекові ризики, перепрофілювання об'єктів). Запропоновано напрями вдосконалення: кодифікація і системна гармонізація; ризик-орієнтований державний нагляд та оцінка впливу на права людини; стандарти кризового управління, інформування й евакуації; підтримка внутрішнього та доступного туризму; розвиток публічно-приватного партнерства і кластерів; цифровізація сервісів; наближення до технічних і споживчих стандартів ЄС. Обґрунтовано, що послідовна імплементація міжнародних стандартів дозволяє збалансувати пріоритети національної безпеки із захистом прав і свобод людини, підвищує конкурентоспроможність галузі і формує підвалини для її відновлення і стійкого постконфліктного розвитку.

Ключові слова: міжнародно-правові стандарти; соціальна рекреація; дозвілля; права людини; євроінтеграція; сталий туризм; інклюзивність.

Постановка проблеми. Сучасні трансформаційні процеси у світі, глобалізація та інтенсифікація міжнародного співробітництва зумовлюють зростання значення міжнародно-правових стандартів у формуванні національних правових систем. Однією з важливих сфер, де вплив міжнародного права є особливо відчутним, є соціальна рекреація та дозвілля, що безпосередньо пов'язані з реалізацією фундаментальних прав людини, закріплених у Загальній декларації прав людини, Міжнародному пакті про економічні, соціальні та культурні права, Європейській соціальній хартії та інших міжнародно-правових актах.

Право людини на відпочинок, дозвілля та участь у культурному житті є невід'ємним еле-

ментом належної якості життя та соціального добробуту, а його реалізація безпосередньо впливає на стан здоров'я населення, рівень соціальної стабільності та економічного розвитку держави. Водночас у сучасних умовах, коли Україна перебуває в процесі європейської інтеграції та водночас змушена функціонувати в умовах воєнного стану, питання імплементації міжнародно-правових стандартів у сфері соціальної рекреації та туризму набуває особливого значення [1].

Стан наукової розробки проблеми. Проблематика адміністративно-правового регулювання діяльності у сфері соціальної рекреації та туризму в Україні є предметом досліджень та наукових розробок як в межах конституційного

права, цивільного права, господарського права, так і науки адміністративного права. Необхідним є виділення наукові праці таких вчених, як: В.Б. Авер'янов, О.В. Батанов, В.М. Бесчастний, Ю.П. Битяк, О.Р. Кібенко, М.Ю. Кравчук, Т.О. Карабін, В.В. Кудрявцев, Т.О. Коломонець, В.К. Мамутов, О.П. Подцерковний, В.Ю. Полатай, Ю.Д. Притика, Є.Ю. Соболя, В.М. Стойка та інші. Окремі аспекти проблематики регулювання туристичних послуг розглядалися у публікаціях С.М. Дубова, О.Ю. Дрозда, О.Ю. Дубинського, Н.Я. Заболотної, Д.В. Карамишева, І.Б. Коліушка, О.О. Рибак та інших. Однак при цьому дослідження адміністративно-правового регулювання діяльності у сфері соціальної рекреації та туризму в Україні залишається актуальним та практично затребуваним.

Метою наукової статті є дослідження міжнародно-правових стандартів та їх вплив на національне законодавство у сфері соціальної рекреації та дозвілля.

Виклад основного матеріалу. Дослідження даної тематики обумовлене низкою чинників: міжнародні зобов'язання України в рамках членства у міжнародних організаціях (ООН, Рада Європи, ЮНЕСКО, Всесвітня туристична організація), які передбачають узгодження національного законодавства з міжнародними стандартами у сфері рекреації та дозвілля; необхідність гармонізації законодавства з *acquis communautaire* Європейського Союзу, що є одним із ключових напрямів виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС [2]; соціально-економічний аспект, адже розвиток рекреаційної та туристичної інфраструктури відповідно до міжнародних стандартів сприяє створенню робочих місць, підвищенню інвестиційної привабливості регіонів та формуванню позитивного іміджу держави; виклики воєнного часу, коли забезпечення прав на відпочинок і дозвілля у безпечних умовах потребує перегляду підходів до адміністративно-правового регулювання, адаптації міжнародних рекомендацій до національних реалій.

Таким чином, актуальність вивчення міжнародно-правових стандартів у сфері соціальної рекреації та дозвілля обумовлюється як зовнішньополітичними, так і внутрішньодержавними чинниками, а також потребою в розробленні комплексних правових механізмів, які забезпечать ефективну реалізацію цих стандартів в українському правопорядку, що є важливою складовою захисту прав і свобод людини та сталого розвитку суспільства. Метою цього під-

розділу є аналіз основних міжнародно-правових стандартів у сфері соціальної рекреації та дозвілля, визначення механізмів їх впливу на національне законодавство України, виявлення проблем імплементації та формування пропозицій щодо вдосконалення правового регулювання.

У науковій літературі міжнародно-правові стандарти визначають як систему принципів, норм та правил, закріплених у міжнародних договорах, деклараціях, резолюціях міжнародних організацій, які встановлюють мінімальні та обов'язкові вимоги щодо регулювання певної сфери суспільних відносин [3, с. 110-111]. У сфері соціальної рекреації та туризмі такі стандарти охоплюють: право на відпочинок і дозвілля; право на участь у культурному житті; право на доступ до природних ресурсів рекреаційного призначення; право на захист культурної спадщини; право на безпечні та екологічно чисті умови відпочинку.

Зазначені стандарти є міждисциплінарними, оскільки вони одночасно належать до міжнародного права прав людини, міжнародного екологічного права та міжнародного культурного права. Водночас міжнародно-правові стандарти у сфері соціальної рекреації та дозвілля виконують уніфікаційну функцію, формуючи єдину систему орієнтирів для держав-учасниць міжнародних договорів, що сприяє гармонізації національних правових систем та запобігає суттєвим відмінностям у рівні реалізації цих прав. Їх значення полягає не лише у закріпленні мінімальних гарантій, але й у стимулюванні держав до підвищення стандартів якості відпочинку, культурних та екологічних послуг.

Окрему увагу слід звернути на те, що міжнародні стандарти в цій сфері тісно пов'язані з концепціями сталого розвитку та людиноцентричного підходу, що визначає людину як ключового бенефіціара і водночас активного учасника рекреаційних та туристичних процесів, що означає, що міжнародні норми спрямовані не лише на охорону прав, але й на формування безпечного, екологічно збалансованого та культурно насиченого середовища для їх реалізації.

До найважливіших універсальних документів, де визначено основоположні засади реалізації права на соціальну рекреацію та дозвілля, необхідно віднести такі акти, як: 1) Загальна декларація прав людини, зокрема, стаття 24, де визначено, що «кожна людина має право на відпочинок і дозвілля, включаючи право на розумне обмеження робочого дня та на оплачу-

вану періодичну відпустку»; стаття 27, де встановлено, що «кожна людина має право вільно брати участь у культурному житті суспільства, втішатися мистецтвом, брати участь у науковому прогресі і користуватися його благами» [4]; 2) Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права, де у статті 7 визначено право особи на «а) винагороду, що забезпечувала б як мінімум усім трудящим: справедливую зарплату і рівну винагороду за працю рівної цінності без будь-якої різниці, причому, зокрема, жінкам повинні гарантуватись умови праці, не гірші від тих, якими користуються чоловіки, з рівною платою за рівну працю; задовільне існування для них самих та їхніх сімей відповідно до постанов цього Пакту; умови роботи, що відповідають вимогам безпеки та гігієни; однакову для всіх можливість просування по роботі на відповідні більш високі ступені виключно на підставі трудового стажу і кваліфікації; відпочинок, дозвілля і розумне обмеження робочого часу та оплачувану періодичну відпустку так само, як і винагороду за святкові дні»; у статті 15 закріплено право «на участь у культурному житті; користування результатами наукового прогресу та їх практичне застосування; користування захистом моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з будь-якими науковими, літературними чи художніми працями, автором яких вона є» [5]; 3) Конвенція МОП № 132 «Про оплачувані відпустки» та № 172 «Про умови праці в готелях, ресторанах і аналогічних закладах» [6]; 4) Конвенції ЮНЕСКО про охорону культурної та природної спадщини (1972 р.) [7], про охорону нематеріальної культурної спадщини (2003 р.) [8].

У європейському контексті формування міжнародно-правових стандартів у сфері соціальної рекреації та дозвілля спирається на низку базових документів, які мають безпосередній вплив на національні правові системи держав-членів Ради Європи та Європейського Союзу.

По-перше, Європейська соціальна хартія (переглянута), ухвалена 3 травня 1996 року та відкрита для підписання державами – членами Ради Європи [9], є ключовим документом, що закріплює право кожної особи на відпочинок, справедливі умови праці, щотижневий відпочинок, оплачувану щорічну відпустку, а також право брати участь у культурному житті суспільства. Зазначені положення формують нормативний фундамент для розвитку національних політик у сфері дозвілля, культури та туризму,

забезпечуючи мінімальні гарантії, які держави зобов'язані імплементувати у внутрішнє законодавство. Хартія також наголошує на важливості доступності культурних ресурсів для всіх категорій населення, включно з особами з інвалідністю, літніми людьми та іншими вразливими групами.

По-друге, Директиви Європейського Союзу, що регулюють сферу туризму, охорони культурної спадщини та захисту прав споживачів туристичних послуг, мають комплексний характер і спрямовані на забезпечення високих стандартів безпеки, якості та прозорості в наданні туристичних і рекреаційних послуг. Серед них особливе значення має Директива (ЄС) 2015/2302 про пакетні туристичні послуги та пов'язані з подорожами туристичні послуги, яка гарантує споживачам право на повну та достовірну інформацію, захист у разі невиконання або неналежного виконання договору, а також механізми компенсації та репатріації [10]. Крім того, до цієї групи належать акти ЄС, спрямовані на охорону об'єктів культурної спадщини, збереження історичних пам'яток та підтримку сталого туризму як складової культурної політики ЄС.

По-третє, Рекомендації Ради Європи щодо розвитку доступного туризму та забезпечення інклюзії у сфері дозвілля підкреслюють важливість створення безбар'єрного середовища для всіх користувачів туристичних і рекреаційних послуг, незалежно від їхніх фізичних, сенсорних чи когнітивних можливостей. У цих документах акцентовано на необхідності адаптації інфраструктури, транспортних засобів, інформаційних ресурсів і культурних об'єктів для осіб з інвалідністю, літніх людей, сімей з малими дітьми та інших груп, які можуть стикатися з труднощами в доступі до рекреаційних благ. Рада Європи також наголошує на тому, що інклюзивність у сфері дозвілля та туризму є не лише соціальним обов'язком держави, а й чинником економічного розвитку та розширення ринку туристичних послуг.

Таким чином, європейські міжнародно-правові стандарти у сфері соціальної рекреації та дозвілля мають багатовимірний характер, поєднуючи трудові, культурні, екологічні та соціальні гарантії. Їх імплементация в національне законодавство України сприятиме підвищенню рівня захисту прав громадян, розширенню доступу до культурних і рекреаційних ресурсів та розвитку інклюзивного, конкурентоспроможного туристичного сектору.

У процесі формування міжнародно-правових стандартів у сфері соціальної рекреації та дозвілля вагоме значення мають напрацювання спеціалізованих міжнародних організацій, діяльність яких спрямована на встановлення універсальних та регіональних принципів, норм і правил, що забезпечують реалізацію права людини на відпочинок, дозвілля, культурну участь та фізичну активність.

Ключовим документом, розробленим Всесвітньою туристичною організацією (UNWTO), є Глобальний етичний кодекс туризму (1999 р.), ухвалений резолюцією Генеральної асамблеї ООН (A/RES/56/212) [11]. Він не є обов'язковим у юридичному сенсі, однак містить зведення етичних принципів, покликаних сприяти сталому розвитку туризму, взаємній повазі між туристами та приймаючими спільнотами, а також гармонізації інтересів економічного зростання з охороною довкілля та культурної спадщини. Кодекс передбачає: забезпечення права на відпочинок і подорожі для всіх категорій населення, включно з особами з обмеженими можливостями; обов'язок держав гарантувати безпеку та гідні умови перебування туристів; пріоритет сталого розвитку туристичної діяльності, який передбачає мінімізацію негативного впливу на довкілля та збереження культурної і природної спадщини; розвиток доступного та інклюзивного туризму, що відповідає принципам недискримінації та рівності можливостей. Для України імплементація принципів Глобального етичного кодексу туризму має особливе значення у контексті адаптації національного туристичного законодавства до європейських стандартів, а також для інтеграції в міжнародний туристичний ринок на умовах сталого розвитку. Передусім, це пов'язано з необхідністю адаптації національного туристичного законодавства до європейських стандартів, що є одним із ключових зобов'язань України в межах процесу євроінтеграції. Принципи Кодексу закладають міжнародно визнані етичні та правові орієнтири, які кореспондують положенням асquis ЄС, зокрема у частині захисту прав споживачів туристичних послуг, забезпечення екологічної безпеки та розвитку інклюзивного туризму [12, с. 314-316].

По-друге, впровадження цих принципів створює умови для інтеграції України в міжнародний туристичний ринок на умовах сталого розвитку, коли економічне зростання туристичної галузі поєднується із збереженням культурної спадщини та природних ресурсів, що особливо актуально у контексті підвищення конкурентоспро-

можності вітчизняних туристичних продуктів на глобальному рівні, адже міжнародні партнери та інвестори дедалі частіше орієнтуються на етичні стандарти та принципи корпоративної соціальної відповідальності.

Крім того, імплементація положень Кодексу дозволяє зміцнити інституційний потенціал органів державної влади та місцевого самоврядування, що відповідають за розвиток туристичної галузі, шляхом запровадження сучасних механізмів управління, підвищення рівня прозорості та ефективності регуляторної політики, що, своєю чергою, сприяє формуванню позитивного міжнародного іміджу України як безпечної, гостинної та відповідальної туристичної дестинації, здатної забезпечити високий рівень сервісу та дотримання прав і свобод туристів.

Висновки. Таким чином, реалізація принципів Глобального етичного кодексу туризму в Україні виступає не лише як формальна вимога у рамках міжнародних зобов'язань, а як стратегічний інструмент підвищення якості національної туристичної політики, посилення її інтеграції до європейського та світового правового простору, а також як передумова забезпечення балансу між економічними, соціальними та екологічними аспектами розвитку туристично-рекреаційної сфери.

Список використаної літератури:

1. Золотухіна Л.О., Легеза Ю.О. Гарантії захисту публічного інтересу. *Юридичний бюлетень*. 2020. Випуск 14. С. 39-45
2. Угода про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL.: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text
3. Савчин М. В. Порівняльне конституційне право: навчальний посібник. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 328 с..
4. Загальна декларація прав людини. URL.: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
5. Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права. URL.: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text
6. Конвенція МОП № 132 «Про оплачувані відпустки» URL.: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_022#Text
7. Конвенція ЮНЕСКО про охорону культурної та природної спадщини (1972 р.). URL.: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_089#Text
8. Конвенція про охорону нематеріальної культурної спадщини. URL.: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_d69#Text

9. Європейська соціальна хартія (переглянута). URL.: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062#Text
10. Directive (EU) 2015/2302 of the European Parliament and of the Council of 25 November 2015 on package travel and linked travel arrangements, amending Regulation (EC) No 2006/2004 and Directive 2011/83/EU of the European Parliament and of the Council and repealing Council Directive 90/314/EEC. URL.: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2015/2302/oj/eng>
11. Global Code of Ethics for Tourism. URL.: <https://www.unwto.org/background-global-code-ethics-tourism>
12. Сокол Т.Г. До питання сучасної періодизації історії туризму. *Туризм в Україні: виклики та відновлення*: 36. матеріалів Міжнародного туристичного форуму, Київський національний економічний університеті імені Вадима Гетьмана, м. Київ, 21–22 березня 2023 року. К. : КНЕУ, 2023. С. 314-316.

Umantsiv B. B. International legal standards and their impact on national legislation in the field of social recreation and leisure

The article examines international legal standards in the field of social recreation and leisure and their impact on national regulation of Ukraine in the context of European integration and martial law. Based on universal acts (Universal Declaration of Human Rights, International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, ILO and UNESCO conventions) and European sources (European Social Charter, EU Directive 2015/2302), the content of key rights is outlined: to rest and leisure, participation in cultural life, safe and environmentally balanced conditions of recreation, access to cultural and natural heritage, non-discriminatory availability of services. The unifying role of standards and their ethical dimension (UNWTO Global Code of Ethics for Tourism), which set the benchmarks for sustainable and inclusive development, are shown. The channels of influence of international norms on Ukrainian law are identified: incorporation into laws; harmonization with the EU acquis; coordination of supervision, safety and consumer protection procedures; implementation of infrastructure accessibility and information transparency; creation of monitoring and open data systems. Barriers to implementation were analyzed: fragmentation and conflicting norms, uneven practices, limited capacities and financing, lack of inclusive infrastructure, as well as the challenges of martial law (restrictions on movement, security risks, re-profiling of facilities). Areas of improvement were proposed: codification and systemic harmonization; risk-oriented state supervision and human rights impact assessment; crisis management, information and evacuation standards; support for domestic and accessible tourism; development of public-private partnerships and clusters; digitalization of services; approximation to EU technical and consumer standards. It is substantiated that the consistent implementation of international standards allows balancing national security priorities with the protection of human rights and freedoms, increases the competitiveness of the industry and forms the foundation for its recovery and sustainable post-conflict development.

Key words: international legal standards; social recreation; leisure; human rights; European integration; sustainable tourism; inclusiveness.